

MARULIĆ U »DANICI ILIRSKOJ«

Mirko Tomasović

Marulićev veliki opus, bogat po djelima, značenjima i auktorskim konotacijama ima vrlo zanimljivu recepcijsku putanju, koju vrijedi sustavno proučavati. Stjecajem okolnosti istražena je uglavnom Marulova poticajnost u okviru hrvatske književnosti XVI. stoljeća (Marulić–Hektorović, Marulić–Karnarutić, Marulić–Zoranić), ali još štošta valja učiniti da bi se upotpunila slika. Marulić je u našem XIX. stoljeću, kada su se stvarali temelji nacionalne kulture, dosta polagano stjecao ugled i uvažavanje, pa i zanimanje kritikâ i nakladnikâ bilo je više nego umjereno. Prekrivala ga je slava Ivana Gundulića. Ipak, Marulić je postupno zadobio povlaštenu naziv »oca hrvatske književnosti«, dakle, ishodišnjega nacionalnog klasika, što će valjano potvrditi tek naše doba. Marulićev recepcijski prodor ima svoju povijest koju je poučno pratiti, jer nam biva znakovitom dvama razlozima. Govori o samomu piscu i o pripravnosti, osposobljenosti sredine da ga prihvati, objasni i objavi. Istraživanja u tom pravcu dat će nam građe i naznaka za spoznavanje tokova prošlostoljetne i ovostoljetne hrvatske književne kulture u raznim njezinim pojavnostima.

Početi je preporodnim razdobljem, prvom fazom našega romantizma. Romantizam je, kao i drugdje diljem Europe, budio književnu samosvijest povratom u daleka razdoblja. Kod jezično i politički ugroženih naroda književna samosvijest postajala je jezgrom nacionalne samosvijesti, što je u našem slučaju izrazito, uostalom kao i kod Talijana, Pravansalaca, Portugalaca, Španjolaca, koji su svoja »zlatna« pjesnička razdoblja imali u renesansi i baroku i čiju je kolektivnu memoriju trebalo ojačati podsjećajima na davne velikane književnog umijeća. Pregledamo li *Danicu ilirsku*, doista reprezentativnu smotru preporodnih gibanja, tečajem njezinih petnaest godišta (1835–1849), ako smo marulofili, ostat ćemo razočarani, ako smo pak i marulololozi, razočaranje će biti tek za stupanj manje. Marulić je malo prisutan u *Danici*, u usporedbi s Ivanom Gundulićem gotovo nezamjetno. Svejedno, trag ćemo mu naći, a neki će nam podatci i sada dobro doći. Zašto je Marulića potpuno natkrilio auktor *Osmana*, više je uzroka. Za naše razmatranje ponajvažniji je pokazatelj činjenica da *Judita* od 1627. do 1869. nije tiskana nijednom, nekmoli druge Marulove hrvatske pjesme. Za Marulića se znalo, ali je malo čitan, njegovi su tekstovi bili teško dostupni. Trebalo je, naime, otkloniti tu prvu i ponajveću zapreku između pisca i čitatelja. U *Danici* nema

ni pjesama ni citata iz Marulića, kao što ih ima napretek iz Gundulića. Spominje ga dvaput Teodor (Božidar) Petranović u studiji *Jezikoslovje ilirsko–dalmatinsko*. Prvi put, kad prikazuje *knjižestvo dalmatinsko*, veli da je Ljetopis popa Dukljanina preveo Marulić: »Ovu knjigu, Marko Maruli Šplětjanin prinесе u latinski jezik po starom jednom rukopisu; nu mnogi dèrže za neistinit ovaj njegov prevod, jerbo nimalo nesudara se s latinskom od Diokle sastavljenom kronikom« (*Danica Ilirska*, VII, 12, str. 47–48). Čini se da je Petranović poznaо neke napise o Maruliću, ali nam, nažalost ne navodi koje. Još bilježi izdanje *Judite* iz g. 1627, koje posjeduje učitelj Stazić u Splitu. Misli da je *Marko Maruli* pisac iz XVII. stoljeća po godini tiskanja te *Judite* (*Danica Ilirska*, VII, 13, str. 50). Nakon tih Petranovićevih navoda iz g. 1841, sve do 1846. o Maruliću nema glasa u *Danici*, a onda se o njemu pojavio tekst, koji vrijedi pomnije razmotriti.

Danica je, naime, u tri broja XII. godišta (br. 5, 6, 7) tiskala spis Frane Carrare *Znameniti Šplětjani*, u kojem je naš Marko dobio ponajveći prostor od svih uvrštenih uglednika, iz čega se vidi da ga je auktor držao daleko iznad svih Splićana, čak i Tome Arcidakona. Urednik Ljudevit Gaj objavljivanje tog spisa popratio je lijepim domoljubnim natuknicama, riječima u slavu i diku Dalmacije, mottom iz Vukotićeve pjesme:

*Oj, Dalmacio, desna posestrimo,
Čerko mila naše majke stare,
Na koje se pàrsim junačkima
Svaka sila morskiah pènah tare.*

Objašnjenje je da je »mnogozasluzni domorodac g. doktor F. Karara, profesor splëtskog šeminišta i nadzornik solinsko–splëtskoga muzea od starodavnostih« djelce napisao na talijanskomu, da ga je ustupio *Danici*, koja će ga priopćiti u prijevodu. To stoji u petom broju *Danice* od 31. siječnja 1846, te je razložito pretpostaviti da se Carrarin spis prije pojavio u prijevodu nego u izvorniku (*Uomini illustri di Spalato*, Spalato 1846). Ličnosti su poredane abecedom, pa je Marulić došao na vidjelo u slijedećem broju ilirskog glasila. Carrara donosi o njemu dosta podataka na 18 redaka, a osvrnuti se na one indikativne. Već tada, dakle, g. 1846. učeni archeolog, povjesnik i numizmatik, tvrdi da se Marulićevo »ime proslavilo po svoj Europi«. Hvali mu znanje triju jezika, hrvatskoga, talijanskoga i latinskoga, pa se može zaključiti da je čitao i njegove tekstove na talijanskomu. Nema stoga dvojbe da je Marulić trojezičan auktor, predstoji nam još samo definirati i eventualno pronaći zagubljeni talijanski opus. Od kataloga pohvala (»bi druga dalmatinska dika posle sv. Jerolima«) izdvajam Carrarin navod da ga je Ariosto zvao »božanstvenim radi veleuma«. Uistinu, to je točna parafraza jednoga latinskog stiha Lodovica Ariosta, ali se ne odnosi na našega nego na jednoga drugog humanista, koji se slično zvao, tj. Marullus. Grk podrijetlom, skrasio se kao dijete u Dubrovniku, reemigrirao u Italiju, gdje je stekao veliku časovitu slavu kao latinski pjesnik, taj je Marullus zapravo Michele Marullo Tarcaniota (1453–1500). Carrara ga je u spomenutoj referenciji iz Ariosta pomiješao s Marulićem, što su i drugi poslije uzimali zdravo za gotovo. Provjerio sam: *opera omnia* Lodovica Ariosta sadrže pohvalnice, ali upućene na adresu Mihovila, a ne Marka. Carrara dalje u tekstu iznosi: »Nedavno se je iznašla njegova Davidiada«. Znači li to da je rukopis Marulićeva velebnoga pjesmotvora već bio pronađen, pa se iznovice izgubio ili zagubio? Za vrlo uzbudljivu pripovijest o rukopisu *Davidijade* ta Carrarina rečenica zasluđuje pozornost. Općenito se u XIX. stoljeću držalo da je *Davidijada* izgubljena, dok se njezino prvo pjevanje, ali bez naznake auktora, nije tobože pronašlo u arhivu splitske obitelji Alberti. Godine 1901, kada je cijela Hrvatska bila u znaku Marulićevih obljetnica, to je otkriće

izazvalo veliku radost. Pjevanje je pripisano Marulićevu peru, tako ga se objavilo¹ i interpretiralo. Poslije se ustanovilo da ta *Davideis* nije Marulićeva, ni N. Albertia, nego Abrahama Cowleya, kako je to napokon razlučio i obrazložio kolega Branimir Glavičić.² No, Carrara poznaje neki rukopis *Davidijade*, i bilo bi korisno tu zagonetku riješiti. Možda je to jednostavno onaj pronađen g. 1901, koji je priopćio Milivoj Šrepel, možda onaj, koji je otkrio Carlo Dinisotti g. 1952. i prema kojemu je objavljen Marulov spjev g. 1954, a možda i još uvijek nepoznati. Slijedi nova upitna Carrarina konstatacija: »Njegov evangelistar bio je tekst u Francezkoj«. Utvrđeno je da je Marulova *Institucija* doživjela izniman uspjeh (dva izdanja izvornika, dva prijevoda s više naklada), ali do sada nije registrirana francuska verzija *Evangelistara*. Misli li Carrara tim nagovještajem na latinsko izdanje istog spisa u Parizu g. 1545, ili je imao na pameti neko drugo? Skrećem pozornost na još jednu Carrarinu tvrdnju: »Neznanstvo mu prilaže jednu pričicu na dobroj vëri od lakovërnoga Pupiena povedanu«. Carrara je, dakle, već g. 1846. poricao vjerodostojnost pripovijesti o Marulićevoj noćnoj pustolovini, koju je objavio conte Agostino Santi Pupieni (Giuseppe Antonio Constatini) u knjizi *Lettere critiche giocose...* (Venezia 1744³), a pod naslovom *Gastigo dell' impudicizia*. Tobažnja »kazna razvratnosti« poveivala se s Markovim obraćanjem na svetački život. Kritični Carrara tu je pripovijest držao izmišljotinom. Sve uzalud, ona do dana današnjega ima pristaša. »Fabricio je priobćio broj njegovih dëlah« ... Carrara aludira, očevidno na neku bibliografiju Marulićevih knjiga, ali se ne mogu domisliti o kojem je »Fabriciu« riječ. Pedantni Carrara bilježi i fra Marka Marulića (*Danica*, 1846, br. 7), razlučivši da je »živio malne jedno stolëtje potle pàrvoga«. To je onaj redovnik, koji je imao isto ime i prezime kao auktor *Judite*; napisao je *Navišćenje muke Isusove* (prvo izdanje u Mlecima g. 1636), imao sestru Jaku benediktinku, kojoj je posvetio to djelo, umro u Splitu g. 1642. (rođen oko 1582) Zbog tih indikacija posmrtno je doživio čast da su ga pomiješali s »pravim« Markom Marulićem i njegove pjesme uvršćivali u Marulov opus. Najprije je to učinio Franjo Marija Appendini,⁴ pa Donat Fabjanić.⁵ Šime Ljubić⁶ k tomu navodi da je navukao redovničku odoru zbog ljubavne »nesreće«, pa postoje pretpostavke⁷ da se ta fra Markova mladenačka »afera« također pripisala njegovu predšasniku i poslužila kao izvor Pupienievoj senzacionalističkoj anegdoti. Naš Marko ni kriv ni dužan tako se našao na identifikacijskoj rasprodaji: atribuirali mu ono što je pripadalo i jednomu Grko-Talijanu i jednomu

¹ Milivoj Šrepel, *Bilješke o Maruliću, Vijenac*, XXXIII, Zagreb 1901, str. 847; *Prvo pjevanje Davideide*, priopćio M. Šrepel, Građa za povijest književnosti hrvatske, 4, Zagreb 1904, str. 186–215.

² *Podrijetlo splitskog ulomka Davidijade*, *Forum*, br. 3, Zagreb 1969, str. 401–406.

³ »Čini se da je na knjigu Constantinija u nas prvi upozorio zadarski list *La Dalmazia* u brojevima 2–3. 1846, jer se tu krivo navodi godina izdanja knjige 1786, koju svi naši kasnije tako prenose, a' točno je 1744«, V. Rabadan, *Čakavska rič*, br. 1, Split 1972, str. 134.

⁴ *Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de' Ragusei, Ragusa 1803*, p. 251.

⁵ *Alcuni cenni sulle scienze lettere dei secoli passati in Dalmazia*, Venezia 1843, p. 27. Možda je *Fabricije*, kojega spominje Carrara, ovaj *Fabjanić*?

⁶ *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske*, Rieka 1969, str. 396.

⁷ Dušan Berić, *Sitni prilozi*, Građa 24, str. 298; K. Moskatelo, *Dakle i ti, Marko, Nedjeljna Dalmacija*, Split, 18. studenoga 1984, str. 16.

njegovu sumještaninu, a klupko se jedva odmrilo. Carrarin portret Marka Marulića u historijskoj *Danici* stoga ima ovako važne implikacije. To je u biti sve što se u ilirskom periodiku može predočiti kao marulološka recepcija.

No, izvan ovoga faktografskog nesmiljena okvira, Marulić je djelovao na preporoditelje silnicama svojeg uzornog djela *Judite* kao formativa hrvatske epike. To su potvrdila istraživanja Rafe Bogišića⁸ i Jozefa Magnuszewskoga⁹ o podudarnostima tog spjeva i Mažuranićeve poeme *Smrt Smail-age Čengića*, koja je objavljena iste godine 1846, kad je u *Danici* Marulić po Carrarinoj nomenklaturi predstavljen kao najveći Splićanin od pamtivjeka.

⁸ Marko Marulić i Ivan Mažuranić, *O hrvatskim starim pjesnicima*, Zagreb 1988, str. 35–53.

⁹ *Od Nabuchodonozora do Smail-age Czengicia*, *Pamiętnik Słowiański*, XVI (1966), str. 3–25; isto u: *Mostu*, br. 1–2, Zagreb 1991, str. 198–222.